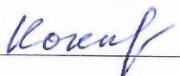

**Паспартынын муниципал казналык учреждениезинин тоолмозинин
орто текши уредулу школы**

«Корулген»

МО-нын заседаниези

Кокпоева Р.И.

Протокол №1
27. 08. 2026 j.

«Жарадылган» Директордын
ордынчызы

Уханова Л.В.

Протокол №1
27. 08 2026 j.

«Жоптоп жадым»

Директор

Байжигитов А.В.

Приказ №105
28.08. 2026 j.

1 класска литературалык кычырышла иштеер программа

Тургузаачызы:

Баштамы класстын уредучизи

Кендиенова С.А..

1.Жартамал сөс

Алтай тилле иштеер программа Паспарты журттын орто уредулу школынын текши үредүлү баштамы школдын программасына тайанып тургузылган. Программа баштамы класстардын федерал эл- тергеелик үредү стандартына ла Россиянын гражданининин көгүс –көрүмин тыныдып өскүрери ле таскамал береринин Концепциязына тайанып тургузылган.

Литературалык кычырыш баштамы класстарда төс предметтердин тоозына кирет. Берилген предметте үренчик кандый једимдерге јеткенинен өскө предметтердин турултазы камаанду болор. Кычыларынын урокторында јеткен једимдер јаныс ла кееркедим литератураны керектү болбой, өскө дө предметтердин тексттерин көнү кычыларына ла оны ондоорына, анайда ок үренчиктердин текши билгирин, көгүс көрүмин теренжидип, көкси элбек улус болорына таскадат.

Баштамы класстарда литературалык кычырыштын төс амадулары:

- текстти чоком- јарт, көнү кычырып, кычырганын көгүске аларга үренери;
- эрмек- куучыннын бастыра бүдүмдерин онон ары теренжидип, ол аайынча билгирлерин элбедип, башка- башка бүдүмдү тексттерле иштеерге үренери; бичиктерле јилбиркеп, кычыраын сүүрине таскамал алары; башка- башка бичиктерди јилбиркеп көрөрине ле ол бичиктердин ортозынан бойына керектузин талдап аларына үренери;
- кееркедим јайаандык јайалтазын ачарына, кандый ла немени јилбиркеп көрөрине үредери; кееркедим произведениелерди кычырганда, ондо айдылгани керектерди јүреги ажыра өткүрип, килегенин, јаратпай турганын чыгара айдарга үренери; сөскө сескир ле кееркедим произведениеде не керегинде айдылганын ондооры;
- кееркедим литература ажыра јакшы кылык- јанду кижиле болорына таскап, килемји, најылык, чындык ла кандый ла немени учурына јетире эдип турарына тазыктыраы; төрөл калыгынын түүкизиле, чүм- јандарыла, кеендигиле (искусство) јилбиркеерге, анайда ок Россиянын ла өскө дө ороондордын калыктарынын јүрүмиле, кеендигиле јилбиркеерге тазыктыраы;
- төрөл лө орус, анайда ок өскө дө укту калыктардын балдарга учурлаган литературазыла таныштырып, үренчиктерди кееркедим литератураны күүнзеп кычыраына јилбиркедериле коштой, Төрөлине, калыгына тузазын јетирерге амадаар күүн- санаа таскадары.

Литературалык кычырыш баштамы класстарда үренер төс предмет болуп турганыла коштой, жүрүмдик таскамал (воспитание) аларында сүреен жаан камаанын жетирет.

Баштамы класстарда үренчиктердин жажына келижип турган чүмдемелдерди кычырганы ологро ак- чек санаалу, турумкай, жакшынак кылык- жанду кижиде болуп өзөрине болужат. Чүмдемелдерде геройлордын эткен керектери, эрмек- куучыны ажыра бойынын кылык- жанын ондоп, эрмек- куучынын түнейлеп, ологдон тем аларга эмезе ологро түней болбоско таскамал алат. Школдын бичиктеринде берилген чүмдемелдерди кычырып тура, өскө дө бичиктерди күүнзеп кычыларына ла эрмек- куучыннын башка- башка бүдүмдериле тузаланарга үренет. Бу уроктордо кееркедим чүмдемелди көнү, чокым- жарт, бойында эмезе үнле тыныда кычырарга үренип алганы өскө дө уроктордо керектү болот.

Курсты једимдү өткөни тургускан амадуга келиштире диалог, монолог эрмек- куучын тургузарына, кычырганы аайынча бойынын күүн- санаазын чыгара айдарына ла башка- башка бүдүмдү тексттерле, бичикте берилген кош материалдарла иштеерге, башка- башка бүдүмдү сөзликтерден, энциклопедиялардан керектү јетирүлер табарына сүреен жаан камаанын јетирет. Кычыларынын урокторында үренчиктер бичикчи кычыраачылар болорго үренет: жаантайын билгирлер аларга амадаары (танынан јаны бичиктер кычылары), башка- башка бүдүмдү кычырыштарды јаныс ла урокто эмес, анайда ок өскө дө учуралдарда тузаланарга, кычырган эмезе уккан јетирүлерди ле чүмдемелдерди ондоп, ондо не керегинде айдылганын куучындарга, танынан бойы керектү бичиктерди талдап аларга.

Бичиктерде берилген произведениелерди кычырып тура, баштамы класстардын үренчиктери кееркедим чүмдемелдердин тилине ајару салып үренет: кандый бир учуралды көргүскенде, автор кандый сөстөр ажыра кычыраачыны кородошко, сүүнчиге, килемјиге ле өскө дө айалгага экелип турганын шиндеерине таскамиал алат.

Кычырар тексттердин тематиказы. Алтай, орус ла өскө дө калыктардын оос чүмделгези: чөрчөктөр, кожондор, табышкактар, соојындар, модор ло кеп сөстөр; алтай ла өскө дө укту поэттердин кычырарга сөстөри эптү ле эске үренерге јенил көчүрмелери; баштамы класстын үренчиктеринин жажына келижип турар ада-энелердин ижи, Төрөли, ар-буткени ле тындулары, балдардын жүрүми, кижиде, улус ортодо колбулар, најылык, нөкөр, чындык, жакшы ла јаман деген ондомолдорды көргүзип турган чүмдемелдер ле төрөл калыгынын чүм-јанын, көрүм-шүүлтезин, тилинин јаражын, байлыгын сескедий кееркедим кеми бийик алтай бичиичилердин чүмдемелдери, үренчиктердин жажына, өзүмине (психологиязына) келишкедий калыгынын түүкизи керегинде тексттер, каткымчылу куучындар ла өскө дө чүмдемелдер.

Кычырар тексттердин жанрлары: чөрчөк (албатынын, автордын), табышкактар, кожондор, модор сөстөр, кокырлар, кеп сөстөр, алкыш сөстөр, тооломоштор, куучындар, үлгерлер, баснялар.

Эрмек-куучыннын бүдүмдери ле кычыары. Берилген бөлүккө эрмек-куучыннын ла кычыарынын бастыра бүдүмдери (кычыары,угары, куучындаары ла бичири аайынча билгирлер), башка- башка бүдүмдү тексттерле иштеери кирет. Бөлүк баштамы класстын үренчиктери эрмек-куучыннын культуразы ла коммуникатив таскамал аайынча билгирлер аларына ууландырылган.

Бөлүктө төс жерде кычыары туруп јат. Төрт жылдын туркунына кычыарынын некелтелери солынып, јенилинен уурына көчөт. Баштапкы өйлөрдө үренчиктер сөстөрдү, сөскөлбуларды үзүктөбей, бүткүлинче кычырып үренген болзо,онон ары сөстөрдү бириктирип, үнле эрмектерге күрмөп көргүзөргө үренет. Кажы ла класста кычыарынын кеми бийиктеп ,үн јогынан бойында кычырып үренгениле коштой, текстте не керегинде айдылганын башка-башка бүдүмде (төкпөй-чачпай бүткүлинче,кыскарта,талдап) куучындаары кирет.

Программада кееркедим чүмдемелдерле иштеерине анылу ајару эдилген. Литературалык кычырыштын урокторында тексттердин бүдүмдери керегинде(јурамал,јетиру,шүүлтелү) јетирүлер берилет.Үренчиктер кееркедим,үредүнин (учебный),окылу (деловой), билим тексттерди ылгаштырып, тексттердин бажалыктары содержаниялерине (темазы,төс сурагына) келижип ткрган ба,јок по деп, түнейлештирип,көрөрине, текстти бөлүктерге бөлиирине,олорго ат адаарына, план тургузарына,чүмдемелде тургузылган төс лө кош сурактарды ылгаштыарына үренет.

Јайалтазын ачарына ууландырган иштер. Үренчиктердин јажына келижип турган текст аайынча изложение бичиир, кычырып алган кееркедим литературанын чүмдемелине јаан эмес сочинение бичиир.

«Чүмделге јайааны». « Јайаандык иш» јайалтазын ачатан эп- аргалар ажыра үренчиктерге кееркедим чүмдемелдерди терен ондоорына болужып, омордын чүмдеер јайалтазын ачар иштеер өткүрер. Кееркедим чүмдемелдерди кычырганда,үренчиктердин јүрүмдик ченемелине тайанар.

Урокто кандый бир чүмдемелди(үзүкти) алып, автордын бергенине тайанып, оны оос эрмек- куучын ажыра јурадып,јүзүндерле (по ролям) кычыртып үреткенде эмезе онон до өскө бүдүмдү иштер өткүргенде,олордын чүмделге јайааны ачылат. Омор изложение, сочинение,үлгер,чөрчөк бичигилеп, кееркедим сөскө јилбүзи тыныйт.

2. Литературалык кычырышты өткөнinin личностный, метапредметный ла предметный турулталары.

Программа баштамы класстын уренчиктерин јеткилдейт: уренчиктин бойынын турултазы, кижилик једимдери (личностные результаты), метапредметный турулталар, предмет аайынча турулталар (предметные результаты).

Үренчиктин бойынын турултазы (личностный).

- 1) торол калыгынын, Торолинин туукизиле оморкоп, башка-башка эл јуртаган тергееде оско укту албатыны тооп, олорло нак болоры;
- 2) кееркедим чумдемелдер ажыра ак-јарыктын устинде башка-башка ар-буткенду јерлер бар, ондо јузун-башка калык јуртайт, олордын чум-јандары, тилдери, тыш будумдери башка да болзо, је ончо калыктардын амадулары, санаа-куундери туней деп билгирле јеткилдеери;
- 3) кычырган литературалык чумдемелдерди угуп, улгерлерди эске уренип, ондо берилген тил кееркедер эп-аргалар ажыра тилдин јаражын, ээлгирин сезери;
- 4) ачык-јарык, оско улуска киленкей куун-тапту, улустын ачу-коронын ондоор кижиле болуп озори;
- 5) кандый ла кижинин шуултезин тооп угарына, башка укту элдин туукизиле, кеендигиле јилбиркеп, олорло нак јуруп, ондоорго чырмайар улустар болуп озори;
- 6) омоликте јуреринин баштапкы ченемелин алып, школдо ло оско до јерлерде бойын канайда тудунарын билери;
- 7) јурумде уренчик кижинин тос амадузын чике ондоорго, уредуде јакшынак једимдерге једер куун-тапту болоры;
- 8) јурумде эткен кажы ла кереги учун бойы каруулу болгоны, эл ортодо јарабас кылык этпеске тазыктылары;
- 9) јурумде кандый ла учуралдарда бойыла кубар да, јаан да улусла текши тил табарга, јаантайын бойын колго тудуп, улусла нак јурерине тазыктыларыла коштой, литературалык геройлордын эткен керектерин бойынын кылык-јаныла тунейлештирип, јакшы ла јаманды ондоп турар кижиле болуп озори;
- 10) калыгынын ар-јоожозин, когус-корум шуултезин, торолинин ар-буткенин корулаары;
- 11) јурум кажы ла кижиге јаныс катап берилген, кандый ла куч учуралда јурумди чеберлеп, уур-кучтерди бийик куун-тапту турумкай одори.

Метапредметный турулталар.

- 1) уредунин тос сурактарын ла амадуларын терен ондоп, оны будурер аргаларды билгир тузаланары;

- 2) тургузылган сурактарды кажы ла јанынан шиндеп коруп, чумделге јайаандыгын тузаланып будурери;
- 3) берилген ишти тургузылган амадуларга ла будургедий айалгаларга келиштире пландап, турултазын шиндеп коруп, бийик турулта аларынын јолын табары;
- 4) јакшы эмезе коомой уреду болуп турганынын шылтагын шиндеп коруп, уредунин кеми јабыс та учуралдарда чын шуулте чыгарып, керектин аайын тузедерге албаданары;
- 5) кандый бир берилген бичик керегинде јетируни ол аайынча мынан озо откон текши темдек-символдор тузаланып билип алары;
- 6) јаны билгирлер аларга, коммуникатив амадуларга једерге эрмек-куучын тударынын эп-аргаларын элбеде тузаланары;
- 7) уреду аайынча билгирлерди башка-башка созликтерден, энциклопедиялардан ла узееи литературадан бедреери;
- 8) кычырган тексттин учурын ондоп, берилген коммуникатив амаду аайынча когуске алып, эрмек-куучыннын оос ло бичиир будумдерине келиштире тексттер тургузары;
- 9) тундештирип, ылгап, бириктире коруп, кандый темдектериле туней эмезе башка болгоны аайынча шуулте чыгарары;
 - эрмектежип турган кижинин айтканын успей, учына јетире угуп, кажы ла кизи бойы шуултелу болор аргалу, ол сенийинен башка да болзо, оны тооры керегинде билери;
 - омолик иште кем кандый иш будурери јанынан бой-бойы ортодо јоптожип, будурген иштин турултазын коруп, иш будуреринде омоликте онын ла осколоринин кандый камааны эмезе салтары јеткенин тунейлештирип, бойына шуулте чыгарары.

Предмет аайынча турулталар

- 1) кеендиктин өскө бұдумине көрө, литература телекейлик јурумди, кажы ла калыктын чум-јанын ла онын баалап, корып турган ондомолдорын состин болужыла коргузип турганын ондооры;

- 2) бичик кычырганы- бойынын билгирин бийиктедери, Тороли ле ондо јуртаган улустар керегинде, олордын ижи-тожы, јуруми, једимдери, айландыра ар-буткен, ак-јарык, килемји, оштожу, најылык, ак-чек ле чындык деген ондомолдорды билип алары; бичиктерди јаантайын куунзеп кычырары;
- 3) кычырарынын кемин онон ары бийиктеткени текши эрмек-куучыннын озумине камаанын јетирет, јартын айтса, литературоведениени ондомолдорын тузаланып, кееркедим, билим ле уредунин оско до тексттерин ун чыгарбай, бойында эмезе тыныда кычырып ылгаары;
- 4) кычырарынын башка-башка будумдерин тузаланары (учурын ондоорго, талдап, бедреп "поисковое"); башка-башка тексттердин учурын когуске алып, олордын башказын ондооры, олор аайынча куучын откондо, туружып, тос геройлордын эткен керектери, кылык-јаны аайынча бойынын шуултезин чыгара айдары;
- 5) јилбиркеген тема аайынча чумдемелди бойы бедреп, ол аайынча керекту јетирулерди кыскачак аннотация тургузып, оско литературала иштеери;
- 6) баштамы класстарда откон литературоведениени баштапкы билгирлерин тузаланып, башка-башка будумду тексттерди ылгаары: керек кандый шылтактан улам болгонын, чумдемелдин тос учурын, текстти болуктерге болиири, олорго ат адаары, план тургузары, тил кееркедер эп-аргаларды табары, чумдемелди куучындаары;
- 7) башка-башка будумду тексттердин темдектерин табары (билим, кееркедим ле оско до уредулу). Бичиир эрмек-куучыннын кеберлерин билери (јетиру - берилгенине тунейлеп, текст тургузары, шуултелу - сурак аайынча каруу берери, јурамал - геройлордын кылык - јанын коргузери). Кычырган произведение аайынча бойынын куун - санаазын бичиири;
- 8) кееркедим чумдемелге эмезе бойынын ченемелине тайанып, чумдемелге учурлаган ла оско до тема аайынча берилген јурук аайынча бойы кандый бир чумдемел бичиири.

3. Предметтин содержаниези.

Бичикке уредеринин курсына кычырарга ла бичиирине уредер ле уренчиктерди куучындажарга таскадары, созлигин байыдары, куучын - эрмектин табыштарын чын угарын быжулаары, грамматиканы уренерине, чын бичиирине

белетеери кирет. Бичикке уредер ой уч болуктен турат: бчикке белетеер ой,букварный ой, бичикке уренген ойдин кийни.

Бичикке белетеер ой- балдарды уредуге, кычыларына јилбиркедер амадула одор.Школдын ээжи- некелтелерине темиктирер ле уреду ишке јилбиркедер. балдар эрмек керегинде ондомол алат. эрмек- куучыннын табыштарын ылгаштырарга темигет.

Букварьдын ойинде табыштарла, оморды темдектеер таныктарла таныжу одот. Анылузы- кычыларына уредери.Унду ле туйук табыштардын бичилериле, колбоштырарыла таныжат. Состор ло јаан эмес эрмектер бичиирге уренгилейт.

Бичикке уредер ойдин кийни- уренгенин бириктире такып корори. Бу ойдо табынча буткул состорло кычыларына кочор, бойында кычыларына темиктирер.

Литературалык кычырыш 1-кы класста таныктости үренип божогон кийнинде башталат.

Кычырар тексттердин тематиказы. Алтай, орус ла оско до калыктардын оос чумделгеzi: чөрчөктөр, кожондор, табышкактар, соојындар, модор ло кеп сөстөр; алтай ла өскө дө укту поэттердин кычырарга состори эпту ле эске уренерге јенил кочурмелери; 1 класстын уренчиктеринин јажына келижип турар ада-энелердин ижи, Тороли, ар-буткени ле тындулары, балдардын јуруми, кижии, улус ортодо колбулар, најылык, нокор, чындык, јакшы ла јаман деген ондомолдорды коргузип турган чумдемелдер ле торол калыгынын чум-јанын, корум-шуултезин, тилинин јаражын, байлыгын сескедий кееркедим кеми бийик алтай бичиичилердин чумдемелдери, уренчиктердин јажына, озумине (психологиязына) келишкедий калыгынын туукизи керегинде тексттер, каткымчылу куучындар ла оско до чумдемелдер. Кычырар тексттердин жанрлары: чорчок (албатынын, автордын), табышкактар, кожондор, модор состор, кокырлар, кеп состор, алкыш состор, тооломоштор, куучындар, улгерлер, баснялар.

Уренчиктер коп бичиктердин ортозынан керектузин бойы талдап табарына уренет. Кычырган чумдемелдер ажыра оско ороондордо бойына кубар балдардын јуруми керегинде, омоликте бойын канайда тудунарга, јаан да, јажыт та, бойынан оогош то улусла канайда куучындажарына, кандый ла ишти куунзеп эдерине ле онон до оско јакшынак кылык-јанга таскамал алып, Тороли, эбуре ар-буткен, телекей керегинде билгирлер алат.

Эрмек - куучыннын будумдери ле кычыары. Берилген болукке эрмек-куучынын ла кычыарынын бастыра будумдери (кычыары. угары, куучындаары ла бичири аайынча билгирлер), башка-башка будумдерлу тексттерле иштеери кирет.

Программада *кееркедим чумдемелдерле иштеерине* анылу ајару эдилген. Литературалык кычырыштын урокторында тексттердин будумдери керегинде (јурамал, јетиру, шуултелу) јетирулер берилет. Уренчиктер кееркедим, уредулу (учебный), окылу (деловой), билим тексттерди ылгаштырып, тексттердин бажалыктары содержаниялерине (темазына, тос сурагына) келижип турган ба, јок по деп, тунейлештирип корорине, текстти болуктерге болиирине, ологго ат адаарыны, план тургузарына. чумдемелде тургузылган тос ло кош сурактарды ылгаштыарына уренет.

Программада *литературоведческий ондомолдорго* ајару салынган. Кееркедим литературалык чумдемелдер, онын жанрлары (куучын, улгер, чорчок (автордын); фольклордын жанрларын (чорчок (албатынын), кеп куучын, кеп сос, табыштак, тооломош); кееркедим чумдемелдин тос темазы, тос шуултези, литературный герой, персонаж, портрет, сюжет, композиция. Тос герой, геройдын сур-кебери, ар-буткеннин јурамалы (пейзаж) керегинде баштапкы јетирулер алат. Герой керегинде эмезе чумдемелде айдылган керектер аайынча автордын ла бойынын куун-санаазын чыгара айдары. Урокто кандый бир чумдемелди (узукти) алып, автордын бергенине тайанып, оны оос эрмек-куучын ажыра јурадып, јундерле (по ролям) кычыртып уреткенде эмезе онон до оско будумду иштер откуркенде, ологдын чумделге јайааны ачылат.

Болукте тос јерде **кычыары** туруп јат. Торт јылдын туркунына кычыарынын некелтелери солынып, јенилинен уурына кочот. Кажы ла класста кычыарынын кеми бийиктеп, ун јогынын бойында кычырып уренгениле коштой, текстте не керегинде айдылганын башка-башка будумде (токой-чачпай буткулинче, кыскарта, талдап) куучындаары кирет. Текстти кону, чокым-јарт кычыарыла коштой, ондо не керегинде айдылганын ондооры ла ол аайынча текши ле тос шуулте чыгарарга уренер. Уренчиктердин оос эрмек-куучынын тазыктыары (эрмек-куучынды угуп ла куучындап билери) кычыарыла коштой барар учурлу. Кемнин-кемнин кычырганын эмезе куучындаганын успей, јазап тындап угала, ол аайынча сурактар берерге эмезе бойынын шуултезин чыгара айдарга уренер. Уредуде эмезе оско до ойдо одотон айалгага келиштире алтай элдин эрмек-куучынынын этикеди аайынча диалог эрмек-куучын тударына таскамал алар. Торол калыгынын эрмек-куучын откуреринин этикеди керегинде билгирлерди бичикте берилген фольклор ло авторлогордын чумдемелдери ажыра билип алар. Монолог эрмек-куучынды тазыктыарын автордын чумдемелине тайанып эмезе кандый бир темага келиштире берген јакылта ажыра откурер. Мындый иштер

будургенде, уренчиктердин тили байып, укканын-коргонин эмезе кычырганын толо, кыскарта. талдап куучындаарга тазыгат.

Эрмек-куучынды угуп билери (аудирование)

Башка-башка жанрлу чумдемелдерди уредучинин кычырганынан эмезе аудиозаписьтен угуп, ондо ар-буткенди, геройды, оныла болгон учуралдарды коргускен узуктерди когуске тудуп, бойынын каруузында анайда ок эрмек-куучынында тузаланары, эрмек-куучын кандый амадулу айдылганын ондоп, билим, кееркедим ле оско до предметтер аайынча уреду тексттерди угуп, сурактар берип эмезе берген сурактарга каруу берери.

Кычырары

Унле кычырары. Озо баштап уйелеп, онон ары буткул состорло кону кычырып, кычырарынын кемин араайынан коптодори. Јаан эмес текстти чоком-јарт, литературалык некелтеге (нормага) келиштире унле эмезе ун чыгарбай (бойында) кычырып, кычырган текстте не керегинде айдылганын ондооры. Унле коргузип, кону, јарт кычырарга танынан белетеери. Унле кычырып тура, ун чыгарбай, *бойында кычырып* уренери. *Бойында кычырары.* Жанрыла, кемиле уренчиктердин јажына келижип турар тексттерди бойында кычырала, ондо не керегинде айдылганын ондооры. Кычырарынын будумдерин (таныжып, талдап эмезе шиндеп) ылгаштырары, кычырган тексттен керекту јетируни чыгарып, онын тос учурын билери.

Керкедим чўмдемелдердин тексттери ле иштеери.

Геройлордын куун-санаазын (кунукчыл, суунчилу, омок ло о. до о.), кылык-јанын (јалакай, оштонкой, куунзек, шокчыл ла о. о.), эткен керектерин тунейлештирип, озор незиле аныланып турганын билери. Кычырган чумдемелде геройлордын эткен керектери ненин учун јараганын (јарабаганын) айдып, тексттин состори ле чокомдаары ("јарап јат - јарабай јат" дегенин керелеп билери).

Кычырган чумдемелде автор нени айдарга сананганын, геройлордын кылык-јаны, эткен керектери керегинде бойынын куун-санаазын эмезе уренчик бойы мындый учуралда нени эдерин чыгара айдары. Чумдемелде айдылган геройлордын кылык-јанын, озорлордын эткен керектерин бой-бойыла эмезе озорды озо откон чумдемелдин геройларыла тунейлештирип, башказын, тунейин табып, озордын эрмек-куучынын, эткен керектерин коргускен узуктерди тузаланып, геройлорго характеристика тургузары.

Чумдемелде айдылган геройдын куун-санаазын ол герой керегинде автордын куун-санаазынан ылгаштырып, ол аайынча бойынын шуултезин айдары. Бичиичи ар-буткеннин јуругын, чумдемелде коргускен оско до јуруктарды ненин учун тузаланганы керегинде бойынын шуултезин чыгара айдары.

Берилген чумдемелди кычырардан озо кандый амадулу кычырып јатканын јарт билип, кычырганда, ол амадуларга келижип турган узуктерге ајару салып, ненин учун бу узуктер јаан учурлу болгонын јакшы ондооры, мында тос состорди табары; текстин эрмектерин тузаланып, план тургузып, ол аайынча куучындаары.

Эрмек-куучын тударынын культуразы.

Диалог эрмек-куучыннын база бир бүдүми деп билери. Диалог эрмек-куучыннын аныларын билери: берилген сурактарды ондоп, олорго каруу јандыраы ла бойы сурактар берери; куучындажып турган кижини үспей угуп, блааш-тартышту айалга төзөбөй, бойынын шуултезин айдары. Шуултезин тексттен алынган узуктерле чындыйлаары. Куучындажып тура, эрмек-куучын тударынын текши этикедин тузаланаары. Торол калыгынын этикедиле кееркедим чумдемелдер ажыра таныжары, оны коштой јаткан калыктардын этикедиле тунейлеп, тунейин ле башказын билери. Сөстин чике ле кечире учурын, көп учурын ондоп, сөзлигин байыдары.

Кычырарга берилген тексттер.

1. Алтай калыктын оос поэзиязы: кеп состор, табышкактар, кожондор, чорчоктор, кеп куучындар, модор состор, тооломоштор, каткырмалар, кокыр куучындар; оско калыктын фольклоры (чорчоктори).
2. Балдарга бичип турган алтай бичиичилердин јурумиле кыскарта таныжары. Алтай, орус ла оско до бичиичилердин јуруми, Тороли, онын ар-буткени, кижиле ар-буткен ортодо колбулар, кижиле тындулар, улус ортодо колбулар (најылык, оштожу, јаман ла јакшы), јылдын ойлори, иш-тош керегинде чумдемелдери.

Башка-башка бичиктер болоры: кееркедим, тууки, кебизин (фантастический), билим, энциклопедия, јаантайын чыгып турган газеттер ле журналд

4. Литературалык кычырышла тематический план

Класс 1__

Уредунин планы аайынча берилген частар:

Бастыра 66 ч.; неделяда 2 частан.

Планнын тургузылган аайы: Программа баштамы класстардын федерал эл - тергеелик үредү стандартына ла Россиянын гражданининин көгүс-көрүмин тыныдып өскүрери ле таскамал береринин Концепциязына тайанып тургузылган. Автор-тургузаачылары: Н.Б.Тайборина.

Уреду бичиктер: Таныктос. 1 класс : уреду бичик: М. А.Барантаева – Г-А, 2011.

5.Календарно-тематический пландаш

№	Уро кты н тооз ы	Уроктын темазы	Өткүретен өйи	Фактическ и
		Бичикке белетеер ой. (4 ч)		
1	1	Эрмек.Эрмек состордон турганы.	02.09	
2	1	Состорди уйелерге болиири.	07.09	
3	1	Унду табыштар.	09.09	
4-5	2	Туйук табыштар.Унду ле туйук табыштар.	14.09\16.09	
		Бичикке уредер ой. (42ч)		

6	1	Үндү [а] табыш ла А, а таныктар.	21.09	
7	1	Үндү [у] табыш ла У, у таныктар.	23.09	
8	1	Туйук [с] табыш ла С, с таныктар.	28.09	
9	1	Туйук [л] табыш, Л, л таныктар.	30.09	
10	1	Туйук [р] табыш, Р, р таныктар.	05.10	
11	1	А,с,Л.Р таныктарды корори.	07.10	
12	1	Туйук [ш] табыш, Ш, ш таныктар.	12.10	
13	1	Туйук [м] табыш, М, м таныктар.	14.10	
14	1	Үндү [ы] табыш, Ы, ы таныктар.	19.10	
15	1	Туйук [к] табыш, К,к таныктар.	21.10	
16	1	Үндү [о] табыш, О, о таныктар.	26.10	
17	1	Туйук [н] табыш, Н,н таныктар.	28.10	
18	1	Туйук [j] табыш, J,j таныктар	09.11	
19	1	Туйук [б] табыш, Б, б таныктар.	11.11	
20	1	Үндү [е] табыш, Е,е таныктар.	16.11	
21	1	Үндү [э] табыш, Э, э таныктар.	18.11	
22	1	Үндү [и] табыш, И, и таныктар.	23.11	
23	1	Туйук [д] табыш, Д, д таныктар.	25.11	
24	1	Үндү [ө] табыш, Ö,ö таныктар.	30.11	
25	1	Үндү таныктар.	02.12	
26	1	Туйук [з] табыш, З, з таныктар.	07.12	
27	1	Туйук [п] табыш, П, п таныктар.	09.12	
28	1	Туйук [ч] табыш, Ч, ч таныктар.	14.12	

29	1	Туйук [г] табыш, Г,г таныктар.	16.12	
30	1	Туйук [й] табыш, й танык.	21.12	
31	1	Туйук [й] табыш, й танык.	23.12	
32	1	Үндү [ү] табыш, Ү, ү таныктар.	11.01	
33	1	Туйук [н~] табыш, н~танык.	13.01	
34	1	Эжерлү туйук табыштар, таныктар.	18.01	
35	1	Туйук [ж] табыш, Ж,ж таныктар.	20.01	
36	1	Ж – ш таныктар.	25.01	
37	1	Туйук [х] табыш, Х, х таныктар.	27.01	
38	1	Туйук [в] табыш, В, в таныктар.	01.02	
39	1	Үндү Я, я таныктар.	03.02	
40	1	Үндү Ю, ю таныктар.	08.02	
41	1	Үндү Ё, ё таныктар.	10.02	
42	1	Үндү я, ю, ё таныктар.	15.02	
43	1	Туйук [ф] табыш, Ф, ф таныктар.	17.02	
44	1	В- ф таныктар	22.02	
45	1	Туйук [ц] табыш, Ц, ц таныктар.	24.02	
46	1	Лымжак темдек	01.03	
47	1	Туйук [щ] табыш, Щ, щ таныктар.	03.03	
48	1	Кату темдек ь.	10.03	
49	1	Танмалык.	15.03	
		Бичикке уренер ойдин кийни (20 ч.)		
50	1	А.С.Пушкин «Кайкамчылу тийин»	17.03	
51	1	П.В.Кучияк «Яны Алтай»	22.03	
52	1	«Чай» (алтай чөрчөк)	05.04	

53	1	Ј. Кыдыев «Баштапкы танык»	07.04	
54	1	Л.Кокышев «Јас»	12.04	
55	1	«Теертпек» (алтай чӧрчӧк)	14.04	
56	1	«Койондор» (алтай чӧрчӧк)	19.04	
57	1	К. Домбровский «1961 жылда 12 апрельде»	21.04	
58	1	К.Тепуков «Ачынала «А» буква»	26.04	
59	1	К.Тепуков «Школго јӱрген койоноктын јӱрӱминен»	28.04	
60	1	К.Тепуков «Бир катап...»	05.05	
61	1	Алтай бичиичилердин чӱмдемелдери.	10.05	
62	1	Б.Суркашев «Кыш тужет».В.Ойношев «Мирошка».	12.05	
63	1	Э.Тоюшев «Аркада најыбыс»	17.05	
64	1	Б.Суркашев «Чоокырай», «Муркут ле Уку».	19.05	
65	1	И.Шодоев «Эзен болзын, баштапкы класс» Кычырыштын тургенин корори.	24.05	
66	1	Јыл туркунына уренгенин такып корори.	26.05	

6. Тузаланар литература

Бичиктер:

1.Тайборина Н.Б.Литературалык кычырыш. 1 класс/ Г-А., 2013

2. Пиянтинова К.К. Алтай тилле иштеер программалар/Министерство образования, науки и молодёжной политики РА.
/Барантаева М.А.-Г-А, 2012

3. Алтай тилдин урокторы өткүрери аайынча методикалык ууламжылар (1 класс) Г-А, 2012.
4. Алтай тил ле литературанын урокторында текши үредү эдилгелерди темиктирери. Г-А, 2012.
5. Алтай бичиичилердин портреттери (таблицаалар)

**ДОКУМЕНТ ПОДПИСАН
ЭЛЕКТРОННОЙ ПОДПИСЬЮ**

СВЕДЕНИЯ О СЕРТИФИКАТЕ ЭП

Сертификат 313488754026556811493600947686015338853493905976

Владелец Байжигитов Айдар Владимирович

Действителен с 14.04.2026 по 14.04.2027